

Kläckeberga kyrka

Arkeologisk förundersökning

Cecilia Ring

RAPPORT 2005 KALMAR LÄNS MUSEUM

Redigering: Cecilia Ring
Kartor: Publicerade i enlighet med
tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Utgiven av Kalmar läns museum
ISSN 1400-352X

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Inledning	7
Kyrkans historik	7
tidigare undersökningar i och intill kyrkan ...	7
Undersökningen	8
Undersökningsresultat	8
Jämförande material	10
Dateringar	10
Diskussion	11
¹⁴C analyser	
Tekniska och administrativa uppgifter	12
Referenser	12
Bilagor	

Sammanfattning

Under ett par dagar i maj månad 2005 genomförde Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning på den södra sidan av Kläckeberga kyrka. Förlösa - Kläckeberga församling vill handikappsanpassa kyrkan och för att underlätta bärandet av kistor in och ut ur kyrkan. Vid förundersökningen återfanns lämningar av det tidigare vapenhuset som rivits på 1830-talet. Kyrkans grundmur grävdes fram och i linje med kyrkans grundmur påträffades en skelettbegravning.

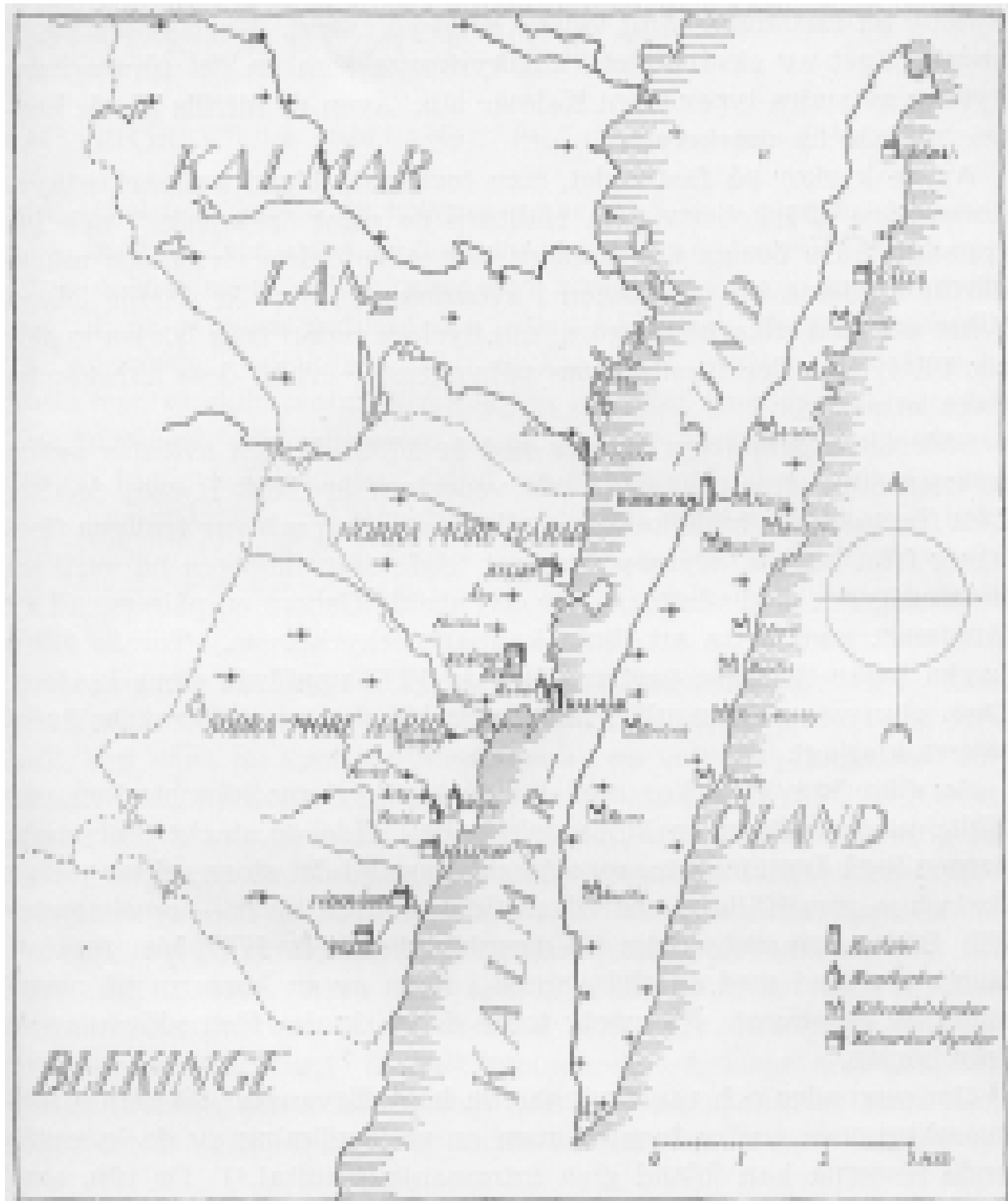

Fig. 1 Avbildning av Kläckeberga kyrka 1820-tal, innan vapenhuset rivs.

Inledning

Kalmar läns museum genomförde under perioden 2005-05-10- 2005-05-13 en arkeologisk förundersökning vid Kläckeberga kyrka. Kläckeberga - Förlösa församling önskar handikappanpassa kyrkan och för detta krävs att en ny entré till kyrkan skapas. Undersökningen genomfördes av Cecilia Ring och som grovarbetskraft deltog Karl- Axel Peterson. Vid undersökningen grävdes två schakt för hand. Schakten återfylldes genast efter undersökningen.

Kyrkans historik

Kläckeberga kyrka ligger på en höjd och syns vida i det öppna landskapet intill den gamla landsvägen mellan Smedby och Lindsdal. På andra sidan vägen, mitt emot kyrkan, ligger den gamla skolan och fattighuset som den enda bebyggelsen i området. Kläckeberga kyrka har en komplicerad och intressant byggnadshistoria. Kyrkans äldsta del utgörs av det nuvarande långhuset. Denna rektangulära, smala och höga stenbyggnad i tre våningar antas ha uppförts någon gång under första hälften av 1200-talet. De forskare som försökt datera kyrkan är dock inte överens om när under århundradet den uppfördes. Kyrkan har byggts om och byggts till ett antal gånger fram till våra dagar. Kyrkan förmodas ha fått ett vapenhus tillbyggt på södra sidan någon gång under

1400-talet men någon närmare datering finns i nuläget inte (Åkerlund 1945).

Tidigare undersökningar i och intill kyrkan

År 1938 undersökte Harald Åkerlund den då nyupptäckta källaren i kyrkan. Ett stort antal mynt, ca 40 stycken registrerades och daterades till perioden 1300-1500-tal. 1940 genomförde Harald Åkerlund en undersökning strax norr om kyrkan. Han undersökte då lämningar efter vad han tolkade som fyra byggnader. Han daterade byggnaderna med hjälp av fynd till senast slutet av 1200-talet. I samband med detta, i anslutning till byggnaderna, undersöktes också en del av en ringmur och en vallgrav, Åkerlund 1945.

Vidare så gjordes 1979/80 en arkeologisk undersökning inför utvidgning av kyrkogården mot norr. Då påträffades rester efter ett kulturlager samt en grop som tolkades som lämningar efter ett medeltida hus. Vid samma tillfälle undersöktes två stensättningar som daterades till tiden kring år 1000, Lundström 1981.

Fig 2. Bilden visar schakt 1 i förhållande till nuvarande trappa

Undersökningen

Församlingen måste skapa en ny entré till kyrkan. Ett förslag är att bygga till ett vapenhus på kyrkan på samma plats som det tidigare. Undersökningsområdet kom därför att ligga kring och framför den sydvästra ingången. Frågeställningarna inför förundersökningen gällde således att försöka utröna hur mycket av det tidigare vapenhuset som var bevarat, att försöka fastställa ursprunglig marknivå samt förekomsten av medeltida gravar.

En inmätning av delar av fasaden samt en nivellerings av ytan gjordes i syfte att kontrollera de tidigare ritningarna på kyrkan samt för att få en uppfattning om topografin i kyrkans omedelbara närhet. Detta gjordes för att få underlag till en diskussion inför förändringar av entrén.

Undersökningsresultat

Två schakt grävdes vid förundersökningen. Schakt 1 grävdes precis söder om den nuvarande västra ingångens trappa. Schakt 2 grävdes i rak vinkel utifrån långhuset, se bilaga.

Vid undersökningen påträffades i schakt 1 östra och södra muren till det tidigare vapenhuset.

Inga fynd påträffades vid undersökningen.

Schakt 1

Schaktet var 0,8-1,2 meter brett och i det närmsta 4 meter långt. Först lyftes de kalkplattor som låg framför trappan bort. Under plattorna var ett tunt

Fig 3. Översikt över schakt 1. foto från ö.

sättsandslager och under sättsanden vidtog ett 0,02-0,10 m tjockt torv och matjordslager. Under detta var ett 0,1-0,3 meter tjockt kalkbrukslager. Kalkbrukslagret låg precis över murarna från vapenhuset. På utsidan av muren tog ett lager med kyrkogårdsjord/matjord vid, se bilaga.

Skalmurarna var drygt 1 m breda med kantstenar som var cirka 0,4 m stora och mellan 0,1 – 0,2 m tjocka. Stenarna inne i muren var cirka 0,1 – 0,2 m stora och blandade med kalkbruk. Den nuvarande trappan har en gjuten kant av betong vilken i stort sätt vilade på de gamla vapenhusväggarna.

Fig 4. Skalmurarna. Foto från S

Fig 5. Lager ovanpå de gamla vapenhusmurarna

Schakt 2

Schakt 2 grävdes cirka 0,5 m brett och mellan 0,9-1,6 m djupt. Under torv- och matjordslagret var ett tjockt lager gulbrunt kalkbruk. Därefter vidtog ett 0,5 m tjockt matjords/kyrkogårdsjordlager. Det var dock endast ett fåtal ben i jorden.

I profilen som blev längs med kyrkans vägg kunde man se att kyrkan hade varit putsad ytterligare cirka

Fig 6. Profil i linje med kyrkans grundmur. Stenarna som stack ut cirka 0,4 m djupt.

0,2 m under dagens marknivå. Detta tyder på att denna del av kyrkan tidigare varit synlig. Ungefär 0,4 m ner från nuvarande marknivå stack cirka 0,4 m stora stenar ut från grunden se bilaga . De var inmurade i den annars så släta muren. Deras funktion är inte klarlagd. 1,1 m under dagens marknivå slutade kyrkans grundmur. En mindre kalksten var inkilad och murad med kalkbruk mot den överliggande. Prov togs på kalkbruket. Kyrkans grundstenar var inte lagda på steril undergrund utan kyrkan verkade vara anlagd på samma massor som de som omgav kyrkan. Möjligen syntes inte eventuella skillnader i lagren i det smala schaktet. Den sterila marknivån kom ungefär 0,25 m under den lägst liggande grundstenen.

Fig 7. Kalkstenen i botten av grunden.

I schaktet intill grundmuren fanns en skelett-begravning. Endast den del som ingick i schaktbredden rensades fram. Delar av vänster bäckenben och vänster underarm kunde iakttas. Man kunde iakttä att armarna har legat knäppta över magen. Denna armställning har av Lars Redin (Redin 1976) klassificerat som armställning B. En armställning som var vanlig under 1100-talet. Ett underarmsben tog till vara och skickades till Ångströmlaboratoriet i Uppsala på ^{14}C -analys för datering. Inga spår efter en eventuell kista observerades.

Fig 8. Skelettet intill långhusgrunden

Jämförande material

År 2002 handikapsanpassades och renoverades Halltorp kyrka. I samband med detta gjordes arkeologiska undersökningar bland annat på södra sidan av kyrkan. Då liksom nu påträffades lämningar av ett tidigare vapenhus också det rivet på 1800-talet. Vid undersökningen framkom 22 gravläggningar i området innanför och under det äldre vapenhusets väggar.

Dateringar

Fyra prover skickades till Ångströmlaboratoriet vid Uppsala Universitet för ^{14}C -analys. Tre av proverna kom från kalkbruket i kyrkans grund och ett prov togs från det underarmsben som tillvaratogs vid un-

Fig 9. Lagerföljden i schakt 2. Foto från V.

dersökningen. Kolet ur kalkbruket löstes och valdes ut på laboratoriet.

Två av proverna från kalkbruket gav samma datering, 890 e Kr till 1160 e Kr ± 40 år (Ua-24553) respektive ± 45 år (Ua-24555). Det tredje provet gav en något tidigare datering, 660 e Kr till 870 e Kr ± 40 år (Ua-24554) (alla dateringarna är angivna med 2σ). Kyrkan bör med tanke på analysresultaten inte vara uppförd senare än år 1200 (terminus ante quem). Belägg för tidiga kyrkor i området finns sedan tidigare och om man jämför med dateringarna av Hossmo och Ljungby kyrkor är inte omöjligt att Kläckeberga har etablerats tidigt på platsen. Hossmo kyrka har dendrodaterats till år 1120 och Ljungby kyrka har genom att man studerat byggnadsteknik och kyrkans proportioner daterats till samma tid. Resultatet av ^{14}C -analysen av kalkbruket från Kläckeberga kyrka kan ytterligare visa på att det är en tidig etablering av kyrkorna längs Kalmarmarkusten.

Analysresultatet av provet från skelettet, vilket påträffades i linje med kyrkans vägg, gav en datering från 1270 e Kr till 1400 e Kr ± 40 år (Ua-24556). En förhoppning var att dateringen skulle sammanfalla med resultatet av analysen från kalkbruket. Det gör det inte riktigt så vi får anta att begravningen inte skett i samband med kyrkans uppförande.

Källkritiskt ser man att behovet av en vedartsanalys för att bedöma trädets egenålder innan ^{14}C är stort. Om kolet som fanns i kalkbruket kommer från ett träd som är mycket gammalt, blir kolets ålder vid en

datering äldre varför det kan vara viktigt att veta vilket trädslag som analyseras. Vid en eventuell slutundersökning bör man försöka ta ytterligare prover där trädets egenålder först analyseras innan ^{14}C -analys för att på så sätt komma närmare en exakt datering.

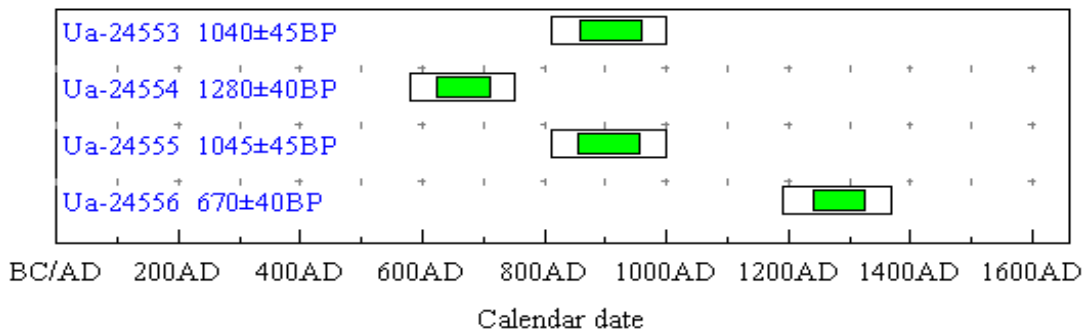

Fig 10. Tabell över ^{14}C -dateringar.

Diskussion

Delar av det medeltida vapenhuset finns kvar under dagens trappa och verkar vara till delar välbevarat.

Djupet som kyrkan grundlagts på gick att fastställa. Vad som fortfarande är besynnerligt är att kyrkan inte var grundlagd på steril undergrund utan var uppförd på vad det verkade samma matjords/kyrkogårdslager som det tjocka lager som omgav kyrkan. Inga färgskiftningar eller annan beskaffenhet av jorden kunde iakttas vid undersökningen men kanske var schaktet för smalt för att kunna urskilja några skillnader.

Det så kallade matjords/kyrkogårdslager som omgav kyrkan var ovanligt fyndtomt på skelettdelar för att kunna tolkas som kyrkogårdslager. Vanligt är det att kyrkogårdslager innehåller en mängd skelett efter det att man grävt nya gravar och på så sätt grävt sönder tidigare begravningar och skelettdelarna har kommit att blandas i jorden. Det innehöll dock mycket små bitar av kalkbruk. En skelettbegravning påträffades dock, i linje med kyrkans södra långhusgrund, på ett förvånansvärt stort djup. Ett under-

armsben skickades för ^{14}C -analys då begravningen möjligen skulle kunna ha ägt rum vid kyrkans uppförande. Resultatet visade att personen begravts någon gång mellan 1270 e Kr till 1400 e Kr.

Kalkbrukslagret som kunde ses i schakten, och som var spritt över en stor yta, tolkades som ett lager som tillkommit på 1800-talet vid raserandet av det gamla vapenhuset.

Dateringarna av kalkbruket i kyrkans grund blev något tidigare än förväntat men kan möjligen vara ett resultat av ett trädets egenåldervariation.

Om man relaterar till de resultat som blev vid undersökningarna vid Halltorps kyrka, där murarna var i sämre skick än de vi sett vid Kläckeberga kyrka så kanske vi kan förvänta oss ett stort antal skelettbegravningar i och intill det gamla vapenhuset.

Skall ett nytt vapenhus byggas på platsen anser museet att platsen bör undersökas innan murarna efter det gamla vapenhuset tas bort. Tiden för vapenhusets uppförande är fortfarande obesvarat. Frågan om det kan finnas begravningar inne i vapenhuset var omöjligt att besvara vid förundersökningen då nuvarande trappa täckte i stort sätt hela vapenhuset.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 431-3919-05, 433-8221-04

Kalmar läns museums dnr: 33-560-05

Uppdragsgivare: Förlösa Kläckeberga församling
Box 6007, 390 21 Klmar

Landskap: Småland

Kommun: Kalmar

Socken: Kläckeberga

Fastighet: Kläckeberga kyrka

Fornlämningsnr:

Ek. karta:

X koordinat: 6278563

Y koordinat: 1524682

M ö h: 13-15

Fältarbetstid: 10-13 maj 2005

Antal arbetsdagar: 4

Personal: Cecilia Ring, Nicholas Nilsson, Karl-Axel Peterson

Digitala bilder: Du 38

Prover:

¹⁴C-analyserna har utförts av Göran Possnert, Ångströmlaboratoriet, Uppsala.

Ritningar:

Alla fältritningar förvaras på KLM. Ritningarna har digitaliserats i AutoCAD och finns i databas.

Litteratur

Alexandersson, K. Öberg, A Arkeologisk förundersökning och undersökning i Halltorps kyrka. Kalmar läns museum rapport. Kalmar 2003.

Lundström, S. Arkeologiska undersökningar vid Kläckeberga kyrka. Kalmar län 1981

Redin, L. Lagmanshejdan, ett gravfält som spegling av sociala strukturer i Skanör., Acta Archaeologica Lundensia, Series in 4, Nr 10. Lund 1976

Åkerlund, H. Kläckeberga kyrkan med källare och salsvåning. Kalmar läns årsbok 1945